

УДК 821.161.2:929 Шевченко

Наталія Кухарева, Олена Калінович (м. Переяслав-Хмельницький)

МУЗЕЙ ЗАПОВІТУ Т. Г. ШЕВЧЕНКА В ПЕРЕЯСЛАВІ (ДО 195-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ Т. Г. ШЕВЧЕНКА)

У статті висвітлюється історія створення Музею Заповіту Т. Г. Шевченка та наводиться інформація про проведення III Всеукраїнських Шевченківських читань, приурочених до 195-річчя з дня народження поета.

Ключові слова: історія, тематика, музей, створення експозиції, експонат, розділ, оформлення залів, твори, конференція.

В статті освещается история создания Музея Заветания Т. Г. Шевченка, отображена информация о проведении III Всеукраинских Шевченковских чтений, приуроченных 195-летию со дня рождения поэта.

Ключевые слова: история, тематика, музей, создание экспозиции, экспонат, раздел, оформление залов, конференция.

Ім'я Тараса Шевченка тісно пов'язане з Переяславщиною. Поет бував тут неодноразово, довго мешкав у самому місті та в навколишніх селах. Тут він написав свої славетні твори. У віршах та прозі Т. Шевченко раз по раз згадує Переяславщину, подає чудові описи міста і його околиць.

У Переяславі проживав його друг, міський лікар Андрій Осипович Козачковський, з яким вони познайомилися ще 1841 року в Петербурзі, коли поет навчався в Академії мистецтв, а А. Козачковський після закінчення Медико-хірургічної академії працював лікарем на кораблях Балтійського флоту. Вони стали щирими приятелями. Т. Шевченко часто відвідував А. Козачковського, читав йому щойно написані твори. А. Козачковському ми завдячуємо цікавими спогадами про Т. Шевченка, які висвітлюють деякі моменти біографії та риси особистості поета¹.

У Переяславі зберігся будинок А. О. Козачковського, в якому в 1845 р. та 1859 р. жив поет. Цей будинок був збудований у 1820 р. його батьком, Осипом Козачковським, високоосвіченою людиною, ректором Переяславської духовної семінарії. За свідченнями старожилів міста та нащадків А. Козачковського, зокрема, О. Г. Козачковської — дружини онука А. Козачковського та Т. А. Козачковської — правнучки А. Козачковського, в будинку було чотири входи і дванадцять кімнат: вітальня, покої для гостей, будуар, їдальня, спальні, кухня, коридори, а також дві веранди і ганок².

У 20-ті роки ХХ ст. будинок був націоналізований, у ньому розміщувалися дитячий будинок, квартири вчителів і адміністративні контори, тому внутрішнє планування дещо змінене (перегородки, двері).

З 1946 року в цьому будинку знаходилася експозиція державного історичного музею спочатку в трьох кімнатах, а з 1954 року — в усіх дванадцяти кімнатах. Два зали історичного музею були присвячені перебуванню Т. Г. Шевченка на Переяславщині.

Влітку 2004 р. Кабінет Міністрів України виділив кошти на реставраційні роботи будинку А. Козачковського. Вже давно музейні співробітники мріяли про те, щоб у цьому будинку відтворити його інтер'єри, ширше подати матеріали про знайомство господаря з Тарасом Шевченком, про перебування поета на Переяславській землі.

Після ремонту така нагода трапилася. Знайшлося рішення: створити неординарну, неповторну, унікальну експозицію Музею Заповіту Т. Г. Шевченка з меморіальними, літературно-художніми та історичними залами. Це було важке, проте й більш цікаве завдання, ніж створення за назвою та змістом традиційного літературно-меморіального музею.

Наукова концепція побудови експозиції Музею Заповіту Т. Г. Шевченка була розроблена Заслуженим працівником культури України, заступником генерального директора НІЕЗ "Переяслав" з наукової роботи Мельник В. П.

Структурний та тематико-експозиційні плани розділів музею розроблялися групою

наукових співробітників заповідника. Вони отримали позитивну оцінку, рецензію науково-методичного відділу музеєзнавства Національного музею історії України в особі провідного наукового співробітника С. Івахна та наукового керівника відділу “Хата на Пріорці” Національного музею Т. Шевченка в Києві Н. Наумової.

Ідею створення Музею Заповіту Т. Г. Шевченка підтримали творчі спілки України, Комітет з Національної премії України ім. Тараса Шевченка, діячі культури й науки, серед яких — академіки П. Т. Тронько, Б. І. Олійник, М. І. Жулинський.

Одним з ініціаторів створення цього музею був Борис Михайлович Войцехівський, член Національної спілки журналістів України, радник-організатор Комітету з Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка, трудова діяльність якого тісно пов’язана з Переяславським краєм. Він з 2004 р. очолював комітет з організації Музею Заповіту Т. Г. Шевченка в складі НІЕЗ “Переяслав”.

“Метою створення Музею Шевченкового “Заповіту”, — як зазначено в науковій концепції, — є відтворення атмосфери оточення старовинного українського історичного міста, будинку, в якому Т. Шевченко пережив високе поетичне піднесення в органічному контексті з українською природою, з усім українським життям, а також осягнення і відтворення всієї глибини творчості Т. Г. Шевченка переяславського періоду, осмислення української історії, ментальності, традицій³.

Отже, йдеться не тільки про конкретний літературний твір “Як умру, то поховайте...” (“Заповіт”), а й передачу музейними засобами Заповіту Т. Г. Шевченка нащадкам: його погляди на українську історію, майбутнє України тощо та тему Заповіту в його широкому філософському, духовному розумінні⁴.

Експозиція Музею Заповіту Т. Г. Шевченка має три складові: історичну, меморіальну та літературно-художню⁵.

Створюючи експозицію цього музею, нам не хотілося сліпо повторювати те, що показується в існуючих донині шевченківських музеях. Ми показали тільки те із життя Т. Г. Шевченка, що стосується лише Переяславщини.

Меморіальний розділ музею відтворений інтер’єрами кімнат 1-ї половини ХІХ ст.: “Вітальня А. Козачковського”, “Кімната для гостей, в якій жив Т. Шевченко”. Ще чотири зали присвячені розділу “Переяслав історич-

ний”. Літературно-художні зали, які розповідають про знайомство А. Козачковського з Т. Шевченком та його перебування на Переяславщині, розмістилися в трьох кімнатах. Одна зала музею — виставкова⁶.

Чому саме означені вище меморіальні кімнати були вибрані для показу відвідувачам? Бо вони найбільше пов’язані з перебуванням Т. Шевченка на Переяславщині. 19 серпня 1845 року А. Козачковський у вітальні влаштував урочистий вечір на честь приїзду Т. Г. Шевченка. Сюди зібралася переяславська інтелігенція. Т. Шевченко читав свої поезії, під акомпанемент роялю співав пісень. Усі були в захопленні від поета. Переяславський лікар М. Штерн, сусід А. Козачковського, захоплено вигукнув: “Батько! Оце так батько!” З цього вечора Тараса всі почали називати “батьком”⁷.

У бібліотеці А. Козачковського Т. Шевченко читав літературні періодичні видання ХІХ ст. Тут можна побачити цінну медичну, наукову, енциклопедичну та художню літературу ХІХ ст., підшивки медичної газети “Врач”, народно-лікарської газети “Друг здоров’я” — ще часів А. Козачковського і Т. Шевченка.

До лікаря за порадою ішли не тільки жителі Переяслава, а й повіту. А. Козачковський приймав їх у своєму кабінеті, де любив сидіти і Тарас Григорович. Він одночасно писав твори і спілкувався з відвідувачами Козачковського. У кімнаті для гостей жив поет і там же написав безсмертний “Заповіт”.

Рідкісні експонати прикрашають усі зали нашого музею. Звідки бралися ці унікальні речі?

У ті важкі часи неможливо було зберегти обстановку Козачковських. Тридцять голодні роки зірвали їх з місця. Онук, теж Андрій Йосипович Козачковський, що жив тут і був гарним учителем, опинився аж у Середній Азії. Перед тою вимушеною розлукою він дещо продав, а решту роздав близьким і знайомим.

У середині 50-х років пошукова група музейних співробітників у складі Є. С. Нестеровської, І. А. Скотникової, М. І. Чухно пішли по хатах, шукаючи всіх знайомих і близьких родині Козачковських людей. Але довгенько не могли виявити ніяких слідів. А речі мали таку ціну в 30-х роках, коли не картини і не книги цікавили людей, а кусень хліба. За це віддавали все...

Допоміг наш земляк, академік В. Г. Заболотний, який був знайомий з онуком Козач-

Будинок А. Й. Козачковського

Інтер'єр вітальні будинку А. Й. Козачковського

ковського. Через знайомих він знайшов і відкупив музичну скриньку. Це був один із найперших цінних експонатів — свідок перебування в будинку переяславського лікаря Т. Г. Шевченка, який зайняв чільне місце в бібліотеці господаря⁸.

Якось випадково натрапили на дві картини — світські ліричні мотиви: дівчина з парубком біля тину та дівчина біля криниці. Як згадує колишній генеральний, а нині почесний директор НІЕЗ “Переяслав” М. І. Сікорський, онук Козачковського про ці картини сказав так: “Та це ж картини Варвари Репніної. Пам’ятаєте? Яготинські зустрічі Шевченка в Репніних, Варвара закохалася в Тараса, і те надихнуло її на створення кількох картин. Ці дві потрапили до нас із Яготина. Коли і як, не знаю, але в нашому домі їх берегли як пам’ять про Тараса Григоровича”⁹. Ми розмістили їх у передпокої кімнати для гостей, в якій жив Т. Шевченко. А поруч, на столику, стоїть глечик із с. Прохорівки, родового маєтку видатного історика, етнографа М. Максимовича, з якого, за переказами, вмивався Т. Шевченко.

Відомий наш земляк Сениця — агроном віддав погруддя “Мавр” і “Мавританка”, які належали родині Козачковських. Ці роботи французьких майстрів 2-ї половини XIX ст. прикрашають вітальню¹⁰.

Окрасою кабінету лікаря А. Козачковського є його особистий стіл. Існує думка, що цей стіл зробив сам господар. На столі подаємо оригінали документів родини Козачковських. Також з меблів привертає увагу секретер, в якому зберігалися цінні папери, документи, гроші. Ця річ належала родині Носачів, які товаришували з онуком Козачковського.

Вишукані інтер’єри кімнат допомагають відвідувачам уявити дух епохи XIX ст. — того часу, в який жили Т. Шевченко і А. Козачковський.

У розділі “Т. Шевченко і Переяславщина” використані для показу у двох залах теми пов’язані виключно з місцевим матеріалом, а саме “Петербурзький Переяслав” та “Тарас Шевченко на Переяславщині”, “Три літа” та “Приїзд Т. Шевченка до Переяслава в 1959 р.”¹¹.

Не дублюючи матеріалів петербурзького періоду життя поета, в експозиції показане переяславське земляцтво в Петербурзі 1838–1845 рр., до якого входив і молодий лікар Андрій Козачковський. До цього товариства охо-

че ввійшов і Тарас Шевченко. Петербурзькі переяславці охоче розповідали йому про багату історію Переяславщини і настільки заінтригували Тараса, що він вигукнув: “А який же він, отой стародавній Переяслав? Ось коли буду в Україні, то відвідаю і його”¹². Ще в Петербурзі Т. Шевченко пише поему “Тарасова ніч” (1838 р.), в якій описує події 1630 р., а саме — перемогу під Переяславом козаків та селян Тараса Федоровича (Трясила) над військом коронного гетьмана Речі Посполитої Станіслава Конєцпольського.

Вперше приїхав Т. Шевченко до нашого міста в серпні 1845 р. за завданням Археографічної комісії. Він замальовував архітектурні пам’ятки Переяслава. Збереглися його акварелі “Вознесенський монастир”, “Михайлівська церква”, “Покровська церква”, “Андруші” (два малюнки під цією назвою), “У В’юнищі”, “Кам’яний хрест Св. Бориса”, копії яких розміщені в експозиції музею. До речі, А. Козачковський зберігав значну частину малюнків Т. Шевченка у своєму будинку. Про місто, пам’ятки Переяслава Т. Шевченко залишив багато спогадів, описів у повістях “Близнець”, “Художник”, “Археологічних нотатках”, листуванні, поезіях. “Много добрих wspomинаний сохранил я о старом Переяслове” — ці теплі слова напише Т. Шевченко у листі до А. Козачковського із заслання¹³.

Переяславці також шанували творчість Т. Шевченка, про що свідчить цікавий експонат — рукописний “Кобзар”, переписаний нашими земляками ще в 1844 р. Він зберігався в колишнього директора музею Н. В. Рубана, який дістався йому нібито з домашньої бібліотеки нашого земляка, праправнука трахтемирівського сотника В. А. Чубука-Подольського, який у 20-х роках працював ученим секретарем Академії наук УРСР¹⁴.

У свій другий приїзд, наприкінці жовтня 1845 р. Т. Шевченко на Переяславщині написав найкращі твори: поему “Наймичка” (13 листопада), “Кавказ” (18 листопада), присвяту до поеми “Єретик” (22 листопада) — в Переяславі, “І мертвим, і живим...” (14 грудня) “Холодний Яр” (17 грудня), “Давидові псалми” (19 грудня), “Маленький Мар’яні” (20 грудня), “Минають дні, минають ночі...” (21 грудня), “Три літа” (22 грудня) — у В’юнищах (Переяславщина), і нарешті, “Заповіт” (25 грудня) у Переяславі, автографи яких розміщені в експозиції, також факсимільне видання збірки “Три літа”¹⁵.

**Кімната, в якій Т. Г. Шевченко
написав "Заповіт"**

**Учасники
III Всеукраїнських
Шевченківських читань
у Переяславі
25 листопада 2008 року**

**Учасники конференції
на екскурсії в Музеї Заповіту
Т. Г. Шевченка**

Окрім меморіальних та літературно-художніх залів, особливе місце в музеї посідають перші чотири кімнати розділу “Переяслав історичний”.

Історична тематика присутня в багатьох творах Великого Кобзаря — “Іван Підкова”, “Гайдамаки”, “Гамалія”, у творах, написаних під час перебування на Переяславщині — “Кавказ”, “І мертвим, і живим...”, “Єретик”, “Давидові псалми”, “Холодний Яр” та ін. У минулому України поета приваблювали насамперед героїка боротьби народу проти татарських, турецьких і польських поневолювачів, а також козацька вольниця — Запорізька Січ. Тому автор наукової концепції ввела до структури Музею Заповіту Т. Шевченка розділ “Переяслав історичний”, що дає можливість розкрити героїчну історію древнього Переяслава, побачити її очима Т. Г. Шевченка.

Маючи раритети з експозиції колишнього історичного музею, ми розмістили розділ “Переяслав історичний” в перших чотирьох залах музею. Це єдина можливість експонування цінних історичних колекцій заповідника, які традиційно викликали і викликають найбільший інтерес відвідувачів.

Багато часу витрачено на пошук художньої концепції експозиції. Художники ТОВ “Галерея дизайну “Арата”, яку очолює А. В. Гайдамака, працювали над трьома літературно-художніми залами нашого музею. Чотири зали розділу “Переяслав історичний”, чотири меморіальні кімнати та виставковий зал були оформлені колективом працівників музею та заповідника.

Неабияке значення має естетичне оформлення будь-якої експозиції. Меблі XIX ст. (дивани, дивани-канапе, ліжка, стільчики, крісла, столик, ломберний столик, шафи, підставки, рояль, дзеркала тощо) та вітрини для історичної частини музею були заздалегідь відремонтовані нашими музейними реставраторами.

Хоча в контексті музейних експозицій текстам належить допоміжна функція, усе ж такі тексти відіграють фундаментальну роль. Численні дослідження неодноразово підтверджували пряму залежність ефекту від якості підписів¹⁶.

Музей відкритий 18 квітня 2008 року на честь першого виходу “Кобзаря” Т. Г. Шевченка у Санкт-Петербурзі в 1840 році.

25 листопада 2008 року в приміщенні Переяслав-Хмельницького державного педа-

гогічного університету ім. Г. С. Сковороди відбулися III Всеукраїнські Шевченківські читання, приурочені до 195-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. Голова організаційного комітету — Борис Михайлович Войцехівський, член Спілки журналістів України, радник-організатор Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка. У конференції взяли участь науковці Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка, лауреати Шевченківської премії, члени Національної спілки письменників України, шевченкознавці, заслужені діячі мистецтв України, наукові співробітники Шевченківського національного заповідника та Національного історико-етнографічного заповідника “Переяслав” та ін.

Цікавими були доповіді Гальченка Сергія Анастасовича, кандидата філологічних наук, заступника директора Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України — *“Другий “Кобзар”. Нездійсненна мрія Тараса Шевченка*; Мацько Любов Іванівни, доктора філологічних наук, професора, академіка АВШ України — *“Мова переяславської Шевченкіани”*; Смілянської Валерії Леонідівни, доктора філологічних наук, заввідділом шевченкознавства Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України — *“Майбутня шевченківська енциклопедія у 4-х томах (від підготовки до видання)”*; Бурлаки Галини Миколаївни, кандидата філологічних наук, заввідділом рукописних фондів і текстології Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАН України — *“Шевченкознавча публіцистика М. Грушевського”*; Яцюка Володимира Макаровича, шевченкознавця, мистецтвознавця, збирача шевченкіани, заслуженого діяча мистецтв України — *“Тарас Шевченко малює Переяславщину (нотатки для ширшої розвідки)”*; Шпиталю Івана Григоровича, члена Національної спілки письменників України, шевченкознавця — *“Переяславсько-В’юницька Шевченкіана: минуле і сучасність”*; Гояна Яреми Петровича, лауреата Шевченківської премії, директора видавництва “Веселка” — *“Шевченкіана В. Касіяна”*; Фільц Богдани Михайлівни, доктора мистецтвознавства, композитора, ст. наукового співробітника Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України — *“Тарас Шевченко в моєму житті та творчості”* або *“Творчість Тараса Шевченка та її життя в музичній інтерпретації композиторів”*; Кузик Валентини Володими-

рівни, мистецтвознавця, доктора філософії (мистецтво), лауреата премії ім. М. В. Лисенка, члена національної спілки композиторів України — “*Поезія Тараса Шевченка у творчості братів Ревуцьких*”; Брижицької Світлани Анатоліївни, кандидата історичних наук, зав. сектора Шевченківського національного заповідника (Жанів) — “*Значення ідентифікатора “батько” в традиції визначення постаті Тараса Шевченка відвідувачами його могили (1927 р.) та ін.*”

Неперевершеним за артистичністю та емоційністю був виступ Паламаренка Анатолія

Несторовича, професора Національного педагогічного університету ім. Драгоманова, лауреата Шевченківської премії — “*Про слово великого Пророка і Кобзаря, його внутрішній світ*”.

Проведення III Всеукраїнських Шевченківських читань — подія неординарна, яка має величезне значення, адже такі заходи популяризують творчість великого Кобзаря, його заповіді, виховують молодь на засадах любові до рідної землі й глибокого пошанування українських митців.

Джерела та література

- 1 Переяслав у віках. — К., 2007. — С. 206.
- 2 Мельник В. П. Музей Шевченкового Заповіді // Пам'ять століть. — 2008. — № 1–2. — С. 217.
- 3 Наукова концепція Музею Шевченкового Заповіді // НІЕЗ “Переяслав”. — П-Хм. — Затверджено науково-методичною радою НІЕЗ “Переяслав”, протокол № 4 від 1 липня 2005 р. — С. 7.
- 4 Мельник В. П. Музей Шевченкового Заповіді // Пам'ять століть. — 2008. № 1–2. — С. 219.
- 5 Наукова концепція Музею Шевченкового Заповіді // НІЕЗ “Переяслав”. — П-Хм. — Затверджено науково-методичною радою НІЕЗ “Переяслав”, протокол № 4 від 1 липня 2005 р.
- 6 Структурний, тематико-експозиційний та графічний плани Музею Заповіді Т. Г. Шевченка // НІЕЗ “Переяслав”. — Затверджено науково-методичною радою НІЕЗ “Переяслав”, протокол від 1 липня 2005 р.
- 7 Сікорський М. І., Швидкий Д. Т. На землі Переяславській. — К., 1983. — С. 106.
- 8 Махінчук М. Переяславський скарб Михайла Сікорського. — К., 2005. — С. 139.
- 9 Там само. — С. 141.
- 10 Там само. — С. 142.
- 11 Структурний, тематико-експозиційний та графічний плани Музею Заповіді Т. Г. Шевченка // НІЕЗ “Переяслав”. — П-Хм. — Затверджено науково-методичною радою НІЕЗ “Переяслав”, протокол від 1 липня 2005 р.
- 12 Жур П. Труды и дни Кобзаря. — Люберцы, 1996. — С. 151.
- 13 Наукова концепція Музею Шевченкового Заповіді // НІЕЗ “Переяслав”. — П-Хм. — Затверджено науково-методичною радою НІЕЗ “Переяслав”, протокол № 4 від 1 липня 2005 р. — С. 3.
- 14 Махінчук М. Переяславський скарб Михайла Сікорського. — К., 2005. — С. 144.
- 15 Переяслав у віках. — К., 2007 — С. 208.
- 16 Вайдахер Ф. Загальна музеологія. — Львів, 2005. — С. 315.

Natalua Kuhareva, Olena Kalinovich

The T. G. Shevchenko museum of testament in Pereayaslav
in honor of 195-years birthday of T. G. Shevchenko

The history of creation the museum of the Shevchenko's testament is researched in the article. Also it is given the information about the carrying out the conference dedicated to the 195th anniversary of Shevchenko's birthday.

Key words: history, subject-matter, museum, poet, layout, exhibit, partition, works, conference.